

Nr 516

Av herr Ohlin m. fl., *angående de handikappades problem.*

(Lika lydande med motion 417 i Första kammaren)

Inledning

De som i dagens samhälle har det sämst ställt är — nästan utan undantag — människor med fysiska och psykiska handikapp. Denna grupp av människor har fått mindre del än andra av den välståndsutveckling som skett under senare tid — många handikappade tvingas leva hela sitt liv på vad vi brukar kalla existensminimum. Det är ett dåligt uttryck för solidariteten i ett kultursamhälle att man — när resurser finns — inte hjälper dessa människor upp till en rimlig levnadsnivå. En central uppgift i 1960-talets socialpolitik måste vara att förbättra den handikappades villkor.

Målet bör vara att bereda handikappade människor möjlighet till ett liv, likvärdigt med andras. Likvärdig levnadsstandard är icke en fråga endast om materiella ting. Det gäller även rätten för handikappade människor till ett meningsfullt arbete och till delaktighet i kulturliv och normala sociala relationer.

De insatser som föreslås av regeringen är visserligen glädjande till sin tendens, men de kvarlämnar ett starkt intryck av att man trots allt väjer för åtgärder som radikalt skulle förbättra de handikappades situation.

Rehabilitering och omskolning är vanligen lönsam ur samhällets synpunkt. Även om så inte är fallet får de ekonomiska aspekterna inte träda i förgrunden och bromsa reformer. För en effektiv rehabiliteringsverksamhet krävs bl. a. kraftiga personalökningar inom arbetsvården. Rätten till arbete gäller även de handikappade och måste göras reell genom ökade resurser åt arbetsvården.

Möjligheterna för de handikappade att förkovra sig under sin fritid med litteratur, kostnärligt skapande, resor m. m. måste ökas. Det är ett område som samhället kraftigt försummat.

Samhälls-, stads- och bostadsplanering måste i högre grad än hittills ta hänsyn till de handikappade och gamla. Även rörelsehindrade skall kunna besöka offentliga byggnader, använda sig av allmänna kommunikationsmedel och få en bostadsmiljö likvärdig med andra människors.

Samhället bär ett stort ansvar för att sådana åtgärder vidtages, som förhindrar att handikapp uppstår. Därvid står forskning i främsta rummet,

t. ex. i oligofrenologi, om vilket folkpartiet upprepade gånger motionsvägen fört fram krav i riksdagen.

Detta är några av de områden där vi anser att samhället måste påta sig ett stort ansvar. Självklart är att även den av oss föreslagna ökningen av samhällets insatser måste ses endast som ett steg på vägen mot att ge de handikappade möjlighet att trots allt få leva som andra.

Invaliditetstillägg och invaliditetsersättning

Invaliditetstillägget utgår med 30 % av basbeloppet och är alltså för närvarande 1 500 kronor. Invaliditetsersättningen utgår med 50 % av basbeloppet och utgör sålunda 2 500 kronor. Tillägget utgår till handikappade, som inte vistas å anstalt, som komplement till ålderspension eller förtidspension. Ersättningen utgår när den handikappades arbetsinsats är sådan att rätt till förtidspension ej föreligger. En indexreglering av dessa invaliditetsförmåner föreslogs av folkpartiet redan 1962. Både 1962 och 1963 avslogs detta krav, för att emellertid återkomma i statsverkspropositionen 1964 som regeringens förslag.

Indexregleringen var en nödvändig men inte tillräcklig förbättring. En standarduppräknings av invaliditetstillägget och invaliditetsbidraget är mycket angelägen. Dessa förmåner kommer i fråga endast för de svårast drabbade invaliderna. Till denna grupp hör handikappade med mycket svåra kroppsliga defekter. I ett jämförelsevis ringa antal fall har invaliditetstillägg därtill utgått vid mentala rubbningar. När tidigare från vårt håll motionsvägen förslag förts fram om en standardhöjning av dessa förmåner har det skett i avsikt att göra en snabb insats för de hårdast drabbade invaliderna.

Vi hyser fortfarande uppfattningen att en omedelbar höjning bör göras av de särskilda invaliditetsförmånerna. Vi föreslår att tillägget höjes från nuvarande 30 % till 50 % av basbeloppet samt att ersättningen höjes från 50 % till 75 %. Eftersom bidrag för vård i enskilda hem av handikappade barn under 16 år nu betraktas som invaliditetsersättning, innefattar höjningen av invaliditetsersättningen även den av oss tidigare krävda ökningen av vårdbidragen. Dessa förbättringsförslag är identiska med en från folkpartiet och centerpartiet reservationsvis framförd hemställan år 1964 (andra lagutskottet 1964 nr 41). Vi förordar att ändringen bör träda i kraft den 1 juli 1965. Antalet handikappade som åtnjuter invaliditetstillägg utgör för närvarande ca 8 000, medan antalet som erhåller invaliditetsersättning stannar vid ca 2 200, enligt senast tillgängliga uppgifter. Kostnaden för denna reform beräknar vi mot den bakgrunden till 10 milj. kronor för budgetåret 1965/66. Det får ankomma på vederbörande utskott att göra erforderliga ändringar i gällande lagtext i anledning av dessa förslag.

Efter tidigare förslag från folkpartiet fick — efter hemställan om detta

från riksdagen till regeringen — en utredning i uppdrag att under 1965 framlägga förslag om halva invaliditetstillägg och invaliditetsersättningar, som skulle utgå till medelsvärt handikappade personer. Då förslag väntas under innevarande år ser vi ingen anledning att i detta sammanhang behandla frågan om halva förmåner.

De handikappade studerande

Den som trots ett påtagligt handikapp utför förvärvsarbete kan få invaliditetsersättning i stället för att förtidspensioneras. Invaliditetsersättningen avses ersätta den handikappade för extrautgifter, t.ex. för dyra resor eller för hjälp av annan person för att möjliggöra arbetet.

Invaliditetstillägg utgår på samma grunder till den som är förtidspensionerad.

I bägge dessa fall, alltså både när det gäller invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, kan bidrag inte utgå till den som bedriver teoretiska studier. Som vi tidigare framhållit är lagstiftningen i detta hänseende f. n. uppenbart otillfredsställande. Vi föreslår en omedelbar lagstiftningsändring av innebörden att 9 kap. 2 §, 2 stycket, i lagen om allmän försäkring kompletteras med stadgande av innebörden, att även den som på grund av omskolning, yrkesutbildning eller eljest till följd av studier är förhindrad ha förvärvsarbete skall äga rätt till invaliditetstillägg och invaliditetsersättning. Någon ytterligare uppräknings av anslaget torde därigenom ej erfordras. Författningsändringen bör träda i kraft den 1 juli 1965.

Invalidbostadsbidraget

I en undersökning nyligen i Göteborg fann man att vårdtiden för kroniskt sjuka åldringar var beroende av dessa åldringars bostadssituation. Om åldringarna hade tillgång till lämpliga bostäder efter utskrivningen kunde vårdtiderna avsevärt förkortas. Detta förhållande gäller med all säkerhet även de yngre handikappade. Bristen på lämpliga bostäder för handikappade gör sålunda, att de redan nu hårt ansträngda sjukvårdsinrättningarna får behålla patienter som kunde klara sig utanför sjukhuset, om det bara fanns lämpliga bostäder.

Vi har i dag omkring 700 invalidlägenheter, behovet har uppskattats till det tiodubbla. För att stimulera byggandet av invalidbostäder utgår invalidbostadsbidrag med högst 10 000 kronor per lägenhet. Man uppskattar att innevarande budgetår ca 2 milj. kronor utnyttjas för invalidbostadsbidragen. Om man räknar att genomsnittskostnaderna hålls nere till 6 000 kronor per lägenhet — vilket de hittills gjort — kan bidragen räcka till 335 lägenheter.

Enligt vår uppfattning bör konstruktionen av invalidbostadsbidraget för-

ändras för att därigenom stimulera kommuner och enskilda att mera utnyttja denna möjlighet. Kostnaderna för att göra en hostad helt anpassad till den handikappades förutsättningar överstiger ofta 10 000 kronor. Genom att slopa maximigränsen vid 10 000 kronor och låta bidraget utgå efter de faktiska kostnaderna skulle också antalet handikappade som kommer i åtnjutande av denna förmån väsentligt ökas.

Länsbostadsnämnderna uppskattar behovet till 6,8 milj. kronor för 1965/66. Utgifterna för invalidbostadsbidraget bestrides från anslaget under elfte huvudtiteln, Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet. Detta anslag föreslår departementschefen uppgå till 30 milj. kronor för 1965/66, dvs. samma belopp som för innevarande budgetår. Departementschefen anger inte hur anslaget skall fördelas mellan olika utgifter som bestrides ur anslaget. Sålunda finns inte någon beräkning, som anger hur stor del av anslaget som avser invalidbostadsbidraget. För att täcka de ökade kostnader som uppstår genom den av oss förordade omkonstruktionen av bidraget föreslås att anslaget Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet för budgetåret 1965/66 uppräknas med 2 milj. kronor i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag till 32 milj. kronor.

Samhällsplaneringen och de handikappade

Man har på senare tid från myndigheternas sida alltmer börjat uppmärksamma sådana problem som onödigtvis möter den handikappade på grund av försummelse vid stadsplanering, bostadsbyggande och uppförande av offentliga lokaler.

Så har t. ex. bostadsstyrelsen ett intimt samarbete med Svenska vanförevårdens centralkommitté (SVCK) och utfärdar anvisningar för bostadsbyggande, vilka sedan ligger till grund för länsbostadsnämndernas beviljande av lån och invalidbostadsbidrag.

Byggnadsstyrelsen har delvis som en följd av tidigare folkpartimotioner i riksdagen utfärdat rekommendationer till kommuner och enskilda företagare i syfte att underlätta den dagliga livsföringen för de handikappade. Byggnadsstyrelsen ställer sig vidare positiv till det av SVCK framförda kravet att ett tillägg till byggnadsstadgan skall införas om att rörelsehindrade lätt skall nå allmänna lokaler, men anser att åtgärderna bör sättas in mer generellt och innefatta även bostadsbyggandet. I den bearbetning av tillämpningsföreskrifterna till byggnadsstadgan som pågår tas önskemål om hiss eller andra villkor för lättillgänglighet upp. Beträffande de offentliga byggnaderna avser man att förändra projekteringsbestämmelserna med tanke på de handikappades förutsättningar.

I likhet med byggnadsstyrelsen anser vi att en allmän översyn av byggnadslagstiftningen bör göras för att få verk samma regler till stånd för en handikappvänlig stadsplanering och bygghälsa.

Arbetsvårdens personalproblem

Rehabiliteringsverksamheten befinner sig i en kraftig expansion. År 1961 inskrevs på arbetsvårdsexpeditionerna 33 000 personer. År 1963 var antalet nästan 50 000. Det har inte ansetts orimligt att vi inom en inte alltför avlägsen framtid närmar oss 100 000 sökande per år.

Av de 6 nya tjänster som arbetsmarknadsstyrelsen begärt till arbetsvårdsbyrån har Kungl. Maj:t bifallit endast 2. Antalet av Kungl. Maj:t beviljade tjänster är inte tillräckligt.

Den uppspårande verksamheten gentemot de handikappade är mycket angelägen, och en intensifiering av denna är personalkrävande. Även andra områden av arbetsvårdsbyråns verksamhet blir lidande av de begränsade personalresurserna. Kontakterna mellan arbetsvårdsbyrån och fältorganisationen måste bli intensivare med tanke på utbyggnaden av verkstäderna för arbetsträning och skyddad sysselsättning. Denna förstärkning av resurserna får inte bromsas av brist på personal. För att rehabiliteringen av de handikappade skall bli verksam krävs en uppföljande verksamhet som konstaterar effekten av de vidtagna åtgärderna. Detta har hittills måst åsidosättas på grund av bristen på personal. Arkivarbetarnas antal har under den senare tiden ökat kraftigt. År 1957 var de 783 och 1964 2 367, medan den för detta ändamål avsedda personalen ökat endast med en befattningshavare.

Vi föreslår bifall till AMS förslag och hemställer att anslag ges till de 6 begärda tjänsterna.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser att 35 nya tjänster behövs till arbetsförmedlingarnas arbetsvårdsexpeditioner. Av dessa bifaller Kungl. Maj:t endast 10.

Arbetsmängden har ökat även av andra orsaker än ökningen av antalet arbetsvårdssökande. Ett tiotal nya arbetsprövningsavdelningar skall inrättas under innevarande år, och en ytterligare utbyggnad kommer att ske. Detta är ett led i en ingående individuell arbetsprövning, vilken är en förutsättning för att arbetsträningen sedermera skall bli effektiv. Ökningen av antalet arbetsvårdssökande medför en ökning av dem för vilka speciella hjälpåtgärder fordras, t.ex. psykiskt sjuka och socialt missanpassade. Dessa kategorier kräver en stor personalinsats, för vilken den nuvarande organisationen inte är dimensionerad. Det har nämligen visat sig att också den kurativa verksamheten behöver byggas ut. Vidare har kontakterna med utomstående myndigheter, organisationer och näringsliv ökat, vilket medför större krav på personalen.

Vi är villiga att bifalla 20 av de 35 nya tjänster som AMS kräver.

Verkstäderna för handikappade

Arbetsträning sätts in för dem som behöver träna upp sin arbetsförmåga för att senare kunna arbeta på en vanlig arbetsplats eller för dem som behöver träning i det dagliga livets aktiviteter.

Lyckas man med rehabilitering av en person spar samhället ofta stora utgifter för pensionering o. d. Även en blygsam förbättring av funktionsförmågan är lönsam. Men de rent mänskliga synpunkterna — som inte låter sig värderas i pengar — bör givetvis tillmätas den avgörande betydelsen.

De skyddade verkstäderna för handikappade har här en mycket värdefull funktion. Vid utgången av 1963 disponerades 4 599 platser, medan behovet är 20 000 platser. Den utbyggnad, som erfordras för att fylla detta behov, kräver kraftigt ökade resurser.

Arbetsmarknadsstyrelsen kräver att anslaget till anordnande av sådana verkstäder uppräknas till 15 milj. kronor. Vi föreslår en höjning av Kungl. Maj:ts förslag med 1,5 milj. kronor till 12,5 milj. kronor.

Staten som arbetsgivare

Den handikappade möter ofta problem, när han söker sig ut i den öppna marknaden. Staten och kommunerna borde i detta sammanhang vara mönsterarbetsgivare, men så är inte alltid fallet. Civildepartementet har dock påpekat vikten av att även handikappade anställs i av staten bedriven verksamhet.

Några viktiga förändringar har inträffat under den senaste tiden. Sålunda har såväl extra ordinarie som ordinarie tjänster nu öppnats för handikappade i den mån de behärskar de till tjänsten hörande uppgifterna.

På några punkter krävs dock fortfarande ändring. Statens nämnd för partiellt arbetsföra har i en skrivelse begärt att den inskränkning i tjänstepensionsrätten som gäller för dessa anställda skall tas bort. Det är ett rimligt krav, som bör tillgodoses.

Även i ett annat avseende bör en förändring kunna ske. För att partiellt arbetsföra skall kunna erhålla ordinarie eller extra ordinarie tjänst erfordras läkarintyg som styrker den sökandes arbetsförmåga inte bara vid anställningstillfället utan också i framtiden. Läkarens s. k. prognosbedömningar präglas i hög grad av osäkerhet. De blir ofta av föga värde. Däremot kan de hindra den partiellt arbetsföre från att erhålla ett arbete som han eljest på grund av förtjänst och skicklighet kan ha företräde till.

Statens nämnd för partiellt arbetsföra har föreslagit att prognosbedömningen slopas. Vi ansluter oss till denna uppfattning. Det bör räcka att den partiellt arbetsföre kan fullgöra normal arbetsprestation vid anställningstillfället även om prognosen för framtiden är oviss.

Resor och fritidsverksamhet

De handikappades önskemål om semester och fritidssysselsättningar ägnas för närvarande alltför liten uppmärksamhet från samhällets sida. Ändå rör det sig om ytterst betydelsefulla frågor i en handikappads liv.

Liksom de friska vill också handikappade människor ha möjlighet till viss tids avkoppling i annan miljö, på annan ort än hemorten eller institutionen. Det finns nu ibland nästan oöverstigligen hinder för dem att realisera sådana önskemål, t.ex. ekonomiska.

En verksamhet som är mycket uppskattad av de handikappade och där samhället lätt kan göra en verksam insats är rekreations- och behandlingsresorna söderut. Det finns ett samordningsorgan, AB Hälsoresor, som specialiserat sig på att utan ekonomisk vinning anordna sådana resor, bl. a. till Las Palmas på Kanarieöarna. Resor för längre tid drar avsevärda kostnader. Hittills har det sällan inträffat att handikappade resenärer fått bidrag från sin sjukvårdshuvudman för sådan längre resa. Andra möjligheter till bidrag ger försäkringskassorna, som dock fortfarande tillämpar restriktiva bestämmelser beträffande dessa bidrag.

Resornas betydelse ligger ofta inte enbart i att vädret är gynnsamt för behandlingen utan även i att vistelsen många gånger stimulerar och förstärker behandlingens positiva effekt. Det har dessutom visat sig att kostnaderna stundom blir lägre än för motsvarande behandling i Sverige.

Även i fråga om semestervistelse i Sverige återstår mycket att göra för de handikappade. För vistelse t.ex. på De vanföras riksförbunds semesterhem i Sverige bidrar samtliga landsting med minst 5 kronor per dag. Ungefär halva antalet landsting betalar resan och hela uppehållet. Många som inte kan beredas plats har fortfarande stora svårigheter att ordna rekreationsvistelse.

Vi anser det angeläget att samhället här biträder med generösare bidragsregler. Många handikappade har ett utpräglat intresse för konstnärlig verksamhet och vill liksom andra medborgare ägna sig åt dessa intressen. Höggradigt handikappade har ofta större svårigheter än andra att utöva en meningsfylld fritidssysselsättning och bör därför särskilt hjälpas. Folkpartiet har redan tidigare i riksdagen pekat på möjligheten att ge handikappade stipendier för inköp av litteratur, konstnärsmateriel, musikinstrument m. m. Detta vill vi nu understryka.

Under hänvisning till vad ovan anförts hemställer vi,
att riksdagen måtte

1. i anledning av våra förslag i en följdmotion angående invaliditetstillägg och invaliditetsersättningar till *Bidrag till folkpensioner m. m.* för budgetåret 1965/66 under femte huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 10 000 000 kronor förhöjt förslagsanslag av 4 485 000 000 kronor,
2. besluta avskaffa invalidbostadsbidragets maximibelopp fr. o. m. den 1 juli 1965,
3. i anledning av vår hemställan ovan under punkten 2 till *Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet för bud-*

- getåret 1965/66 under elfte huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 2 000 000 kronor förhöjt reservationsanslag av inalles 32 000 000 kronor,
4. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en översyn av byggnadslagstiftningen i syfte att underlätta de handikappades livsföring,
 5. besluta att för personalförstärkningar på arbetsmarknadsstyrelsens arbetsvårdsbyrå inrätta 6 nya tjänster i stället för 2, som Kungl. Maj:t föreslår, och därför till *Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar* för budgetåret 1965/66 under elfte huvudtiteln anvisa ett i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag med 130 635 kronor förhöjt förslagsanslag av 13 530 635 kronor,
 6. besluta att för personalförstärkning av arbetsvårdsexpeditionerna inom arbetsförmedlingen inrätta 20 nya tjänster i överensstämmelse med arbetsmarknadsstyrelsens förslag i stället för 10, som Kungl. Maj:t föreslagit, och därför till *Arbetsförmedlingen: Avlöningar* för budgetåret 1965/66 under elfte huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 299 745 kronor förhöjt förslagsanslag om inalles 67 049 745 kronor,
 7. besluta att till *Arbetsmarknadsstyrelsen: Bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade* för budgetåret 1965/66 under trettonde huvudtiteln anvisa ett i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag med 2 000 000 kronor höjt reservationsanslag av 13 000 000 kronor,
 8. besluta att för att stimulera handikappade till resor och inköp av litteratur m. m. under sjunde huvudtiteln för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor, samt
 9. uttala som sin mening att inskränkningar i rätten till tjänstepension för handikappade med ordinarie eller extra ordinarie statlig tjänst upphör samt att prognosbedömningen i läkarintyget för statlig anställning i ordinarie och extra ordinarie tjänst slopas.

Stockholm den 27 januari 1965

Bertil Ohlin

Sven Wedén

Sven Gustafson

Henning Gustafsson

Brita Elmén

Sven Antby

Manne Ståhl

Daniel Wiklund

Cecilia Nettelbrandt